

УЧИТЕЛЬ НА УРОЦІ

Створення дисципліни на уроці є досить складною проблемою не лише для молодих педагогів, але й для вчителів з певним педагогічним стажем роботи в школі. Досвідчені педагоги вважають, що гарний урок — це такий урок, де переважна більшість учнів працює з інтересом, слухає вчителя із задоволенням, сприймає дзвоник як небажану перешкоду. Як бачимо, гарна дисципліна не є показником «гарного уроку», це звичайна річ.

«Гарна дисципліна», з точки зору власне педагогів, це ситуація, в якій усі учні активно працюють за чітким планом учителя. Так, в окремі моменти можливий так званий «діловий шум», але він є результатом активно! Роботи. Вчителі відзначають, що в деяких випадках у класі на уроці «стоїть» тиша, а деякі учні нудьгують. Чи варто в цьому випадку оцінювати дисципліну як задовільну?

Ю Б Зотов сформулював чотири критерії, які є необхідною умовою відсутності проблем дисципліни на уроці:

По-перше, вчитель повинен бути вимогливим, але доброзичливим.

По-друге, педагог має любити дітей просто за те, що вони діти.

Потрете, вчитель повинен глибоко знати свій предмет, бути захопленим ним.

По-четверте, педагог повинен досконало володіти організацією процесу навчання.

Проаналізуємо найчастіші причини недисциплінованої поведінки учнів на уроці.

Однією з причин недисциплінованої поведінки буває неправильне ставлення до вчителя в родині учня. Коли батьки в присутності дитини вдома обговорюють недоліки (реальні та удавані) вчителя, демонструючи нерозуміння складності педагогічної роботи. Для усунення цієї причини вчителю слід поговорити з батьками. У процесі спілкування з такими батьками педагогу необхідно дотримуватися деяких порад:

- 1) Залучайте батьків до співпраці, переконайте їх, що це сприятиме душевній рівновазі дитини.
- 2) Ознайомте батьків зі своїми вимогами до учнів, поцікавтесь думкою батьків щодо цього питання.
- 3) Покажіть рівність позицій учителя і батьків для успішного навчання дитини.
- 4) Покажіть батькам свою любов до їх дитини.

Другою причиною поганої дисципліни на уроці може бути відсутність контакту між учителем та учнями. Як відомо, відсутність такого контакту призводить до незадоволеності сторін одна одною, а часто й до зриву уроку.

Можна порекомендувати такі прийоми для встановлення контакту вчителя в процесі уроку:

- з'явившись перед класом, зачекати 10–15 секунд, щоб учні побачили та сприйняли вчителя;
- виявити увагу до висловлювань і відповідей учнів;
- підкріпити своє слухання посмішкою, кивком голови тощо.

Заважати уроку можуть також фактори відволікання (наприклад, раптовий шум у коридорі та ін.)

Наступною причиною є учні, які не зацікавлені роботою. Тут допомагає лише продумана індивідуальна система заходів, кожен з яких зменшує імовірність порушення порядку на уроці. До цих заходів можна віднести різноманітні прийоми, спрямовані на залучення учня до роботи, посильні завдання, цікаві завдання тощо.

Поширена причина порушення дисципліни — природна втомлюваність (наприклад, наприкінці уроку або наприкінці навчального дня, на шостому-сьомому уроках, наприкінці тижня тощо). У цьому випадку можна провести хвилинку відпочинку (фізичні вправи, розповідь цікавого матеріалу, пропозиція невеликої тренувальної гри та ін.)

Неприпустимо продовження уроку на перерві, оскільки учні втрачають необхідну довільну увагу, а також не встигають відпочити та переключитися на наступний урок, через що на наступному уроці в них можуть бути проблеми з дисципліною.

На жаль, часті запізнення учнів також порушують дисципліну. Як правило, учні, що запізнюються, самі не дуже пориваються на урок, тому покарання «не пускати на урок» не є для них ефективним, крім того, пропускаючи урок, учні ще більше відстають від однокласників, що створює додаткові проблеми для вчителя. У цьому випадку на допомогу приходить індивідуальна робота з учнями та використовуються методи психологічного впливу: повчання та переконання.

Слід звернути увагу на те, що, на жаль, досить часто дисципліна порушується через відсутність порядку під час уроку.

Як відомо, розрізняють зовнішній (організація зовнішніх факторів) і внутрішній (дії вчителя та учнів) порядок під час уроку.

До зовнішнього порядку відносять точний початок і точне завершення уроку, встановлення контакту з класом, готовність засобів навчання, їх чітке функціонування, провітрений клас і т ін.

До внутрішнього порядку належить насамперед раціональний розподіл уроку на етапи. Це дозволяє учням послідовно і поступально просуватися від однієї мети до іншої відповідно до вимог навчальної програми, систематично і ґрунтовно опановувати навчальний матеріал з урахуванням головного в ньому, а вчителю дає можливість цілеспрямовано керувати класом. Правильно спланований урок містить у кожному з етапів мету і мотивацію. Учні повинні знати, чого саме від них вимагають, незнання мети на тривалий час заважає процесу активного, свідомого і дисциплінованого навчання. Тому вчителю доцільно звичайну постановку мети перетворити на цільову орієнтацію, що є для школярів своєрідним «маяком», до якого вони «рухаються». Також слід відзначити, що структурно гарно підготовлений урок на кожному своєму етапі будується відповідно до рівня підготовки учнів.

До рівня підготовки належать: 1) знання учнів; 2) їх вікові та індивідуальні особливості; 3) чітка послідовність уроку; 4) зворотний зв'язок тощо.

У результаті психолого-педагогічних досліджень встановлено, що максимум випадків порушення дисципліни припадає на опитування. У цьому випадку педагог повинен «не випускати з очей» учнів, схильних до порушення дисципліни. Якщо помічено, що вони не слухають відповідь іншого учня, можна попросити їх повторити, продовжити і т ін. Слід відзначити, що досить актуальною є проблема зауважень на уроці. Однак необхідно пам'ятати, що реакція вчителя має бути

суворою, але доброзичливою. Культура зауважень учителя — один з найскладніших елементів учительської майстерності. Найкраще зауваження учневі без слів: спантеличений або здивований погляд, пауза в розповіді.

Які особливості діяльності вчителя на уроці слід враховувати?

У психолого-педагогічній літературі під час характеристики діяльності педагога звертається увага на такі моменти:

- 1 Найявність інтересу до предмета. Вчитель обов'язково повинен любити свій предмет, оскільки байдуже ставлення до предмета нізащо не приховати від учнів. Вони відчують пасивне ставлення вчителя до свого предмета, відрізняють формальний підхід до його викладання. Навіть більше, педагог, змушений займатися нудною і нецікавою для себе справою, стає в'ялим, пригніченим, дратівливим. Захоплений учитель прагне зацікавити учнів своїм предметом, прищепити любов до нього. Для цього необхідно використовувати різноманітні форми уроку, застосовувати різні методи тощо. Від учителя має випромінюватися любов до свого предмета.
- 2 Високий темп роботи. Між уроками вчителю дається невелика пауза у вигляді перерви, під час якої він повинен підготувати все необхідне для наступного уроку, налаштуватися на інший клас, іншу тему і, звичайно ж, відпочити. Зазвичай це досягається швидким переключенням уваги вчителя. Слід відзначити, що до кінця робочого дня переключати увагу стає все важче й важче. З'являється втомленість, розумова і фізична, незадоволеність своїми діями на уроці та ін. Для уникнення цього слід обов'язково знайти час (3–5 хвилин) для розслаблення: спробувати почути спокійні звуки, згадати відчуття, приємні для тіла, тощо
- 3 Постійна робота перед усім класом. Учителю доводиться постійно перебувати обличчям до класу. Корисно під час уроку переміщатися по класу, подеколи опиняючись в кінці класу, щоб трохи передихнути, розслабитись.
- 4 Емоційне перевантаження. На уроці відбувається постійне спілкування з різними дітьми. Спілкування має як короточасний, так і тривалий характер. Не секрет, що на уроці часто виникають емоційно напружені ситуації, спричинені образами, радощами, прикрощами та ін. Це провокує емоційне перевантаження вчителя. Психологи вважають, що одне з найбільш хворобливих переживань учителя пов'язано з недооцінюванням його роботи, недостатньою увагою та повагою з боку дітей. Слід взяти до уваги, що діти не завжди вміють висловлювати вдячність, приховувати своє незадоволення, агресивність, бувають різкими у ставленні до вчителя. Учитель, у свою чергу, також може «вилити» на учнів свій поганий настрій або втому. Щоб уникнути таких взаємних «ударів», доцільно зняти емоційний сплеск (як учителю самому собі, так і допомогти зробити це учневі); поставити себе на місце учня; спробувати зрозуміти, що є причиною напруженого стану, тощо.
- 5 Активна позиція вчителя з багатьох питань. Учитель є головною дійовою особою на уроці. Для цього від нього вимагається постійно високий рівень активності. Дітей слід навчити, примусити слухати, відповідати, працювати.
- 6 Спостереження на уроці. Педагоги довели, що вчитель на початку уроку повинен відчути стан учнів класу, щоб підбадьорити стомлених, заспокоїти

збуджених, розбуркати «засинаючих». Слід відзначити, що, заспокоюючи інших, учитель заспокоює себе.

- 7 Індивідуальний стиль. Учитель на уроці спілкується з цілим класом, тому, як правило, характеризуючи клас, він використовує загальні «епітети», наприклад, «шумний клас», «спокійний клас» та ін. Безумовно, така особливість роботи породжує певний індивідуальний стиль спілкування вчителя з класом у цілому. Однак слід пам'ятати, що необхідний також індивідуальний підхід до кожної дитини окремо. Якщо вчитель знає, як саме підійти до учня, як подивитися та підказати, тоді легше досягається і групова взаємодія.

Що є найбільш частою причиною конфліктів між учителем і учнями на уроці? Найбільш поширені п'ять причин конфліктів між педагогами та учнями:

- 1 Педагог не зважає на індивідуальні особливості учня, не розуміє його і не прагне цього.
- 2 Учень не розуміє свого педагога і тому не сприймає його як особистість і наставника.
- 3 Дії педагога не відповідають причинам і мотивам поведінки учня або ситуації, що склалася.
- 4 Педагог зарозумілий, уражає самолюбство учня, принижує його достоїнство.
- 5 Особливості поведінки власне учня, який свідомо і настирливо не приймає вимог педагога або, що більш серйозно, всього колективу.

Які психологічні особливості проявляються в діяльності педагогів залежно від їх стажу роботи в школі?

Перші п'ять років у школі — це час адаптації випускника ВНЗ до умов роботи в школі. Молодий спеціаліст на початку педагогічної діяльності зазвичай достатньо знає, але мало чого вміє. У нього ще не сформувалися професійно значущі якості. На цьому етапі молодий педагог зосереджений на собі, своїх можливостях. До його переваг можна віднести його відкритість до сприйняття нового в собі та оточенні, однак він ще недостатньо самовизначився у професійному плані. Важливо, щоб період адаптації не супроводжувався розчаруванням у вибраній професії та конфліктами, спровокованими бажанням самоствердитись.

Шостий-десятий роки роботи педагога супроводжуються активним становленням професійної діяльності та формуванням професійної позиції. Педагог удосконалює арсенал методів і прийомів навчання. Скорочується кількість конфліктів, пов'язаних з потребою педагога самоствердитись в очах колег і учнів. Підвищується професіональна значущість учителя.

Для педагогів зі стажем 11—15 років характерна «педагогічна криза». Ця криза пояснюється тим, що існує суперечність між бажанням щось змінити та власними можливостями педагога. У цей період учителі, як правило, виявляють великий інтерес до учнів, уміють побудувати спілкування з ними. Практично у своєму спілкуванні, на відміну від молодих учителів, не застосовують погрози і покарання. Наступний етап роботи в школі — 16—20 років пов'язані з кризою «середини життя». У цей період підбиваються попередні підсумки.

Найбільш продуктивний період спостерігається в учителів зі стажем 21—25 років. Такі педагоги мають найвищу оцінку рівня сформованості професійно

значущих якостей Часто в цьому віці вчителі мають достатньо самостійних власних ідей, тому цілком можуть зосередитися на своїй професії.

Для педагогів зі стажем понад 25 років характерно хворобливе сприйняття контролю за своєю діяльністю. У цьому віці можливо виникнення психологічної хвороби «синдром згоряння» (Н В Ключева), що характеризується трьома особливостями:

- біологічним старінням;
- професійним старінням (що проявляються, наприклад, несприйнятністю до всього нового);
- психоемоційним напруженням

Які причини невдалого уроку?

Кожен учитель визначає для себе критерії для пояснення не вдалості уроку. Цікаво відзначити, що причини невдалого уроку, з точки зору педагогів, змінюються залежно від їх педагогічного стажу. Результати опитування педагогів з різним стажем педагогічної роботи з цього питання наведено в таблиці.

Причини невдалого уроку

Причина	Стаж роботи			
	до 5 років	5—10 років	10—15 років	понад 15 років
1 Погане самопочуття вчителя	6 %	10 %	13 %	16 %
2 Невміння педагога втілити задумане в практичних діях	46 %	18 %	9 %	4 %
3 Недостатня продуманість певних моментів уроку (або уроку в цілому)	54 %	36 %	17 %	6 %
4 Перевантаження учнів інформацією, яку вони не в змозі опрацювати	24 %	18 %	15 %	14 %
5 Відсутність системи роботи вчителя на уроці та на уроках	48 %	18 %	5 %	-
6 Непідготовленість до уроку учнів	14 %	8 %	-	-
7 Дратівливість учителя, спричинена попередніми уроками	6 %	10 %	9 %	6 %
8 Нелюбов до певної теми уроку	18 %	14 %	5 %	-